

Харківське математичне товариство

(1879-1930 pp.)

На певних етапах розвитку науки надзвичайно важливу роль у формуванні та розвитку тих чи інших її напрямків, у збереженні наукового потенціалу відіграли громадсько-наукові об'єднання, зокрема наукові товариства. Одним із таких товариств було *Харківське математичне товариство* (ХМТ), яке представляло особливу форму науково-дослідницької діяльності. У діяльності ХМТ брали участь, а також друкували в його виданнях свої основоположні праці багато відомих вчених: С.Н. Бернштейн, О.П. Грузинцев, М.Г. Крейг, О.М. Ляпунов, Г.В. Левицький та інші. Наукова популярність ХМТ пояснюється ще й тим, що його члени (дійсні, почесні, члени-кореспонденти) працювали в різних галузях наукового знання. Серед інтелектуальних партнерів, з якими ХМТ обмінювалося виданнями, переважали наукові товариства та освітньо-наукові установи (університети, інститути, училища, бібліотеки, гуртки, курси, редакції журналів, астрономічні обсерваторії) з Києва, Казані, Москви, Одеси, С-Петербургу, Харкова, а також іноземні з Австро-Угорщини, Бельгії, Великобританії, Німеччини, Італії, США,

Харківське математичне товариство було засновано у 1879 році з ініціативи В.Г. Імшенецького і Д.М. Деларю.

Імшенецький Василь Григорович

Деларю Данило Михайлович

У С Т А В Ъ

МАТЕМАТИЧЕСКАГО ОБЩЕСТВА ПРИ ИМПЕРАТОРСКОМЪ ХАРЬКОВСКОМЪ УНИВЕРСИТЕТѢ.

Утвержденъ министромъ народнаго просвѣщенія графомъ Димитріемъ Толстымъ 28 апрѣля 1879 года.

§ 1. Математическое общество при харьковскомъ университетѣ имѣетъ цѣлю содѣйствовать разработкѣ какъ чисто-научныхъ, такъ и педагогическихъ вопросовъ изъ области математическихъ наукъ.

§ 2. Членами математическаго общества имѣютъ право считаться, безъ избранія, наличные и бывшіе профессора и другіе преподаватели чистой и прикладной математики въ харьковскомъ университетѣ и въ другихъ могущихъ открыться въ Харьковѣ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ. Наличные и бывшіе преподаватели математическихъ наукъ въ гимназіяхъ, реальныхъ училищахъ и другихъ учебныхъ заведеніяхъ равной степени въ харьковскомъ учебномъ округѣ, а также лица, не принадлежащіе къ этимъ категоріямъ, но спеціально занимающіе тою или другою отраслю математическихъ наукъ, могутъ быть избираемы въ члены математическаго общества, причѣмъ избраніе это должно производиться закрытою подачею голосовъ.

— 2 —

§ 3. Студенты высшихъ курсовъ отдѣленій математическаго и физико-математическихъ наукъ физико-математическаго факультета харьковскаго университета и другихъ высшихъ учебныхъ заведеній, а также посторонніе лица, интересующіеся предметамъ занятій математическаго общества, допускаются, съ разрѣшеніемъ предсѣдателя общества, къ участію въ его бесѣдахъ или въ качествѣ референтовъ, или въ качествѣ слушателей.

§ 4. Члены математическаго общества изъ наличныхъ и бывшихъ профессоровъ и преподавателей харьковскаго университета и другихъ высшихъ учебныхъ заведеній избираютъ изъ среды себя ежегодно предсѣдателя, двухъ его товарищей и секретаря, составляющихъ изъ себя распорядительный комитетъ, въ который обращаются всѣ письменныя сообщенія, адресуемые въ математическое общество.

§ 5. Засѣданія общества производятся періодически, въ равныя назначенныя сроки. Предсѣдатель или, за его отсутствіемъ, одинъ изъ его товарищей открываетъ и закрываетъ засѣданія и наблюдаетъ за исполненіемъ устава. Протоколы этихъ засѣданій ведутся секретаремъ.

§ 6. Въ каждомъ засѣданіи общества: а) слушается и выписывается протоколъ предыдущаго засѣданія; б) слушаются и обсуждаются сообщенія членовъ о собственныхъ научныхъ изслѣдованіяхъ и выводахъ въ области высшей и элементарной математики, а также сообщенія объ усовершенствованіяхъ или даже видоизмѣненіяхъ пріемовъ получения научныхъ выводовъ; в) слушаются сообщенія изъ области математической литературы какъ научной, такъ и педагогической; д) обсуждаются вопросы, относящіеся къ преподаванію математическихъ наукъ; е) определяются время и предметъ занятій слѣдующаго засѣданія.

— 3 —

§ 7. Члены общества, намеревающіеся сдѣлать сообщеніе, по независиміи о томъ въ предыдущемъ засѣданіи общества, избираютъ комитетъ, который и вноситъ ихъ заявленіе въ очередь предметовъ занятій слѣдующаго засѣданія.

§ 8. Посторонніе лица, желающія сдѣлать сообщеніе обществу, представляютъ эти сообщенія въ рукописи, или въ напечатанномъ экземплярѣ, въ распорядительный комитетъ, который, ознакомившись съ этимъ сообщеніемъ, большинствомъ голосовъ своихъ членовъ рѣшаетъ о принятіи или непринятіи сообщенія въ докладъ обществу; прилагаемое комитетомъ сообщеніе посторонняго лица докладывается или самимъ авторомъ, или, въ случай его отсутствія, однимъ изъ членовъ комитета общества.

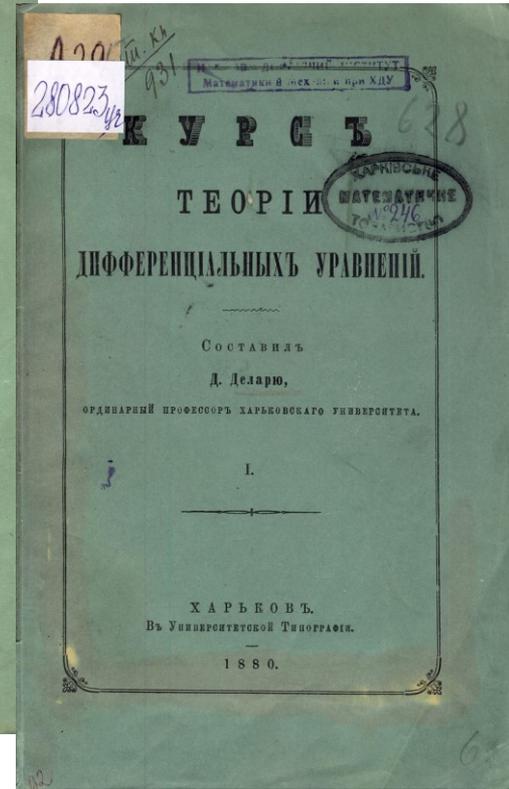
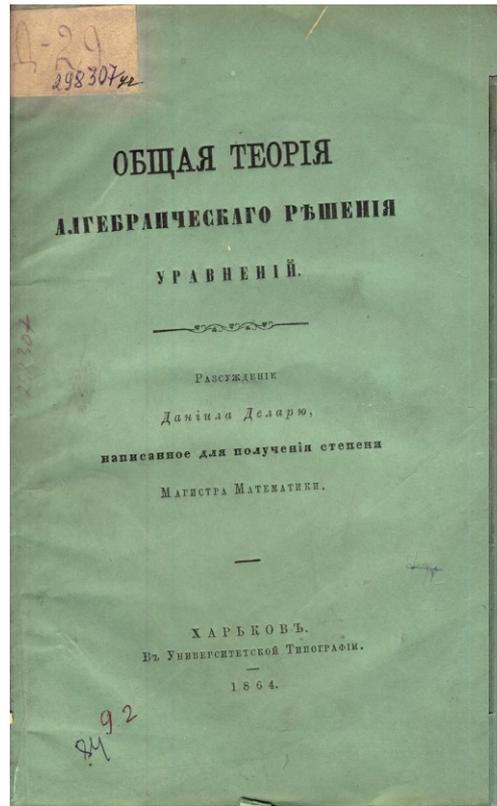
§ 9. Определенныхъ денежныхъ взносовъ отъ членовъ общества не требуется. Матеріальныя средства общества могутъ состояться изъ добровольныхъ пожертвованій какъ самихъ членовъ, такъ и постороннихъ лицъ. На эти средства, въ случай ихъ образованія, по возможности, издаются труды общества. Протоколы засѣданій общества печатаются въ Запискахъ харьковскаго университета.

§ 10. Общество можетъ просить объ измѣненіи своего устава, сообразно съ указаніемъ опыта, о чемъ и должно представить черезъ пошителя харьковскаго учебнаго округа на утвержденіе министра народнаго просвѣщенія.

Уставъ Харьковскаго математическаго товарищества

Деларю Данило Михайлович

(1839-1905) – математик. Доктор математики (1868), проф. (1869). Закінчив Харківський університет (1860), де й працював з 1861 р. З 1865 – доцент, з 1871 – ординарний професор кафедри чистої математики, з 1883 – кафедри механіки. З 1885 – у відставці через хворобу. Послідовник М. Остроградського. Автор першої праці російською мовою з основ теорії Галуа. Розробляв питання теорії диференціальних рівнянь і теорії ймовірностей. Один із засновників Харківського математичного товариства. Також його обирали мировим суддею та головою з'їзду мирових суддів (до 1887).

19 VI / 1833

1834

Лекции Алгебраического анализа

Доктора Даниила Давыда

404 4

МАТРИКОНО
1833

Лекция I.

Введение к алгебраическому анализу, о первоначальных свойствах чисел, о свойствах и употреблении букв, о свойствах и употреблении знаков.

54510 8

Математический анализ, в смысле общепринятом, разделяется на теорию чисел и анализ собственно. Теория чисел, говоря вообще, имеет в виду исследование свойств чисел, а собственно — исследование свойств количеств вообще. Она делится на теорию чисел и теорию количеств. Теория чисел имеет в виду исследование свойств чисел, а собственно — исследование свойств количеств вообще. Она делится на теорию чисел и теорию количеств. Теория чисел имеет в виду исследование свойств чисел, а собственно — исследование свойств количеств вообще. Она делится на теорию чисел и теорию количеств.

Введение к алгебраическому анализу, о первоначальных свойствах чисел, о свойствах и употреблении букв, о свойствах и употреблении знаков.

В алгебраическом анализе буквы употребляются для обозначения чисел, а знаки для обозначения действий над ними.

Необходимость алгебраического анализа в науках и искусствах.

Центральный Национальный архив

Центральный Национальный архив

58

Лекции алгебраического анализа. - X., 1866

13. V. 1103

186901

Хм 5

1893
1886

1934

13. V
1103

Определение силы, движущей по коническому сечению материальную точку, в функции ее координатъ.

В. Г. Имшенецкаго.

186901

Года два тому назад г. Бертрамъ помѣстилъ въ отчетахъ о засѣданіяхъ парижской академіи замѣтку¹, интересъ которой обнаруживается изъ слѣдующаго вступленія къ ней:

«Еслибъ Кеплеръ вывелъ изъ наблюденій только одинъ изъ своихъ законовъ: планеты описываютъ эллипсы, въ фокусѣ которыхъ находится солнце, то можно бы изъ этого результата, возведеннаго въ общій принципъ, заключить, что управляющая ими сила направлена къ солнцу и обратно пропорціональна квадрату разстоянія». Показавъ остроумное аналитическое рѣшеніе этой задачи, г. Бертрамъ вмѣстѣ съ тѣмъ предложилъ на рѣшеніе математикамъ слѣдующее ея обобщеніе. Я опять приведу собственныя его слова.

«Было бы интересно рѣшить слѣдующій вопросъ:

«Зная, что планеты описываютъ коническія сеченія и не предполагая ничего болѣе, найти выраженія слагающихся дѣйствующихъ на нихъ силъ въ функцияхъ координатъ точки изъ приложения». «Мы знаемъ два рѣшенія: сила мо-

¹ Sur la possibilité de déduire d'une seule des lois de Kepler le principe de l'attraction. Note de M. J. Bertrand. Comptes rendus, 9 Avril, 1877.

13. VI. 395

216017

Центральна наукова бібліотека
ХНУ імені В. Н. Каразіна
2013р.

Хм 5

1934

13. VI
395

Элементарный выводъ закона большихъ чиселъ теоріи вѣроятностей.

В. Г. Имшенецкаго.

ПРОПИСЬ
1886 1884

216017

Во II т. Сборника Моск. Матем. Общ. за 1867 г. П. Л. Чебышевъ предложилъ доказательство одной общей теоремы о среднихъ величинахъ, частнымъ приложеніемъ которой является законъ большихъ чиселъ и частнымъ случаемъ этого послѣдняго, теорема Я. Бернулли.

Доказательство этого общаго предложенія можетъ быть упрощено, если дѣль его ограничить только выводомъ теоремы Бернулли, какъ это и было показано въ лекціяхъ В. П. Ермакова, (изд. въ 1879 г. въ Кіевѣ).

Въ сообщаемой ниже замѣткѣ имѣется въ виду показать, что при надлежащемъ обобщеніи приема доказательства, которымъ пользовался проф. Ермаковъ, получается прямая и весьма простая выводъ закона большихъ чиселъ.

Пусть нѣкоторый опытъ повторяется n разъ, приводя каждый разъ къ одному изъ двухъ противоположныхъ событій E или F .

Положимъ, что соответственныя вѣроятности появленія событій E и F будутъ: p_1 и q_1 въ первомъ опытѣ, p_2 и q_2 во второмъ и т. д., такъ что мы будемъ имѣть:

$$p_1 + q_1 = 1, \quad p_2 + q_2 = 1, \quad \dots \quad p_m + q_m = 1.$$

Составивъ цѣлую функцію отъ x ,

$$f(x) = (p_1x + q_1)(p_2x + q_2) \dots (p_mx + q_m) = \left. \begin{aligned} &= a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_1 x + a_0, \end{aligned} \right\} \dots (1)$$

58

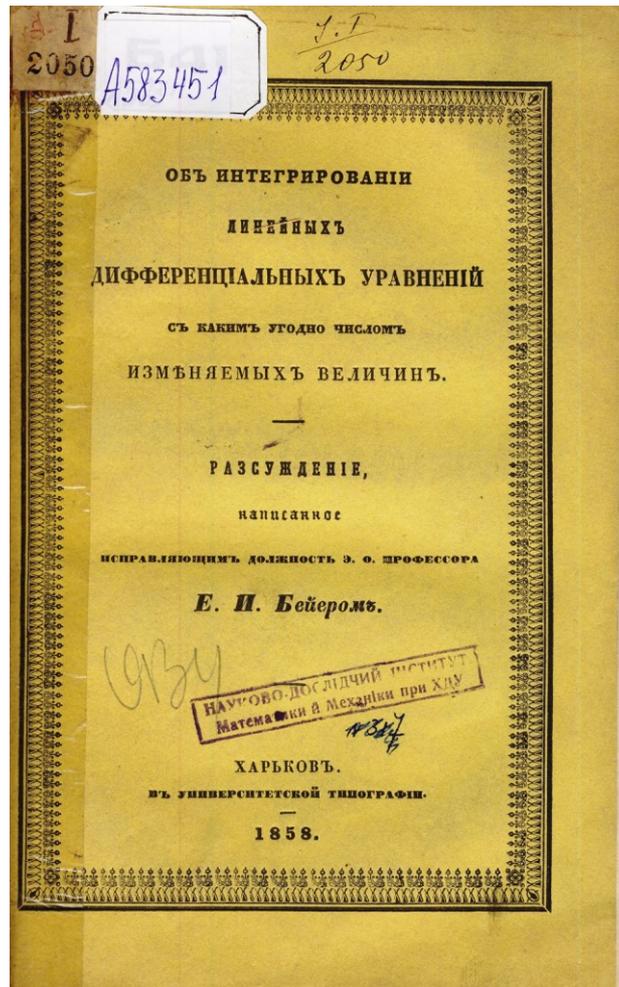
Пропись
1886 1884

1935

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА при ХНУ
188. К.

У періоді з 1879-1930 рр. ХМТ очолювали Є.І. Бейер, К.О. Андрєєв, О.М. Ляпунов, В.А. Стеклов, Синцов Д.М. У роботі товариства брали участь практично всі викладачі математики. Членами товариства могли стати «професори та викладачі чистої і прикладної математики в Харківському університеті і в інших вищих навчальних закладах, всі інші особи, які займаються математикою, можуть бути прийняті в члени товариства за голосуванням». На його засіданнях обговорювалися останні досягнення науки і зачитувалися наукові реферати.

Бейер Євген Ілліч (1819-1899) - вчений-математик. Закінчив із золотою медаллю Головний педагогічний інститут у Петербурзі (1841). У 1842-1843 працював і під керівництвом академіка М. В. Остроградського. З 1845 працював у Харківському університеті, професор та перший голова Харківського математичного товариства. Основні праці відносяться до математичного аналізу і його додатків.

Андрєєв Костянтин Олексійович

(1848-1921) – математик, засновник наукової школи проективно-геометричного напрямку. У 1871 р. закінчив математичне відділення Московського ун-ту (1871). У 1873 запрошено на кафедру чистої математики до Харківського університету. У 1875 захистив магістерську дисертацію, а 1879 у Москві – докторську. З 1879 – екстраординарний, а з 1885 – ординарний професор. У 1885-1898 роботу в ун-ті поєднував з викладанням у Харків. технол. ін-ті. З 1884 р. - чл.-кор. С.-Петербур. АН та чл.-кор. Т-ва фіз. та природничих наук у м. Бордо (Франція). Організатор ХМТ, головою і редактором праць якого він був 1883-1898. Він першим написав курс аналітичної геометрії, що витримав 5 видань. У 1898 отримав звання засл. проф. і був переведений до Московського ун-ту, де працював до 1917. У 1905 і 1909 – декан ун-ту. Одночасно був директором Олександрів. комерц. уч-ща (1899–1907), дир. Микол. жін. комерц. уч-ща (1904–08) і викладав математику в Тех. уч-щі (1899–1902). Через хворобу змушений у 1917 переїхати до Криму.

8/1
2033

565484

565484

О ГЕОМЕТРИЧЕСКОМЪ

ОБРАЗОВАНІИ

ПЛОСКИХЪ КРИВЫХЪ.

К. А. Андреева.

Съ таблицей чертежей.

ПРОСМОТРЕНО
6-48

1874

ХАРЬКОВЪ.

Въ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ ТИПОГРАФІИ.

1875.

281018yr

Въ Библиотечную Инспекцию
Математическаго Общества
въ Харьковѣ

281 018yr

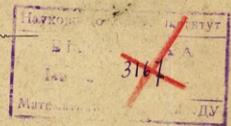
ВАСИЛІЙ ГРИГОРЬЕВИЧЪ

ИМШЕНЕЦКІЙ.

БИОГРАФИЧЕСКІЙ ОЧЕРКЪ

К. А. Андреева.

ХАРЬКОВЪ.

Типографія Зальберберга, Рыбная ул., докъ № 30.
1895.

1009

46

84

15

13. Oct. 95

Ляпунов Олександр Михайлович

(1857-1918) – математик. Закінчив С.-Петербур. ун-т (1880). У 1885 захистив магістерську дис., у 1892 – докторську дисертацію. У 1887-1893 викладав у Харків. технол. ін-ті; водночас від 1885 – приват-доц., від 1893 – ординар. проф. кафедри прикладної механіки Харківського ун-ту. З 1918 читав лекції у Новоросійському ун-ті (Одеса). Досліджував теорії потенціалу та ймовірностей. Встановив, що від одних еліпсоїдальних фігур рівноваги відгалужуються близькі до них нееліпсоїдальні фігури рівноваги однорід. рідини, від ін. – слабко неоднорід. рідини. Довів існування близьких до сфери фігур рівноваги повільно обертової неоднорід. рідини; відкрив нові фігури рівноваги обертової рідини. У 1962 АН СРСР засновано золоту медаль ім. Ляпунова, а з 1993 – премію ім. Ляпунова.

ОБЩАЯ ЗАДАЧА
ОБЪ
УСТОЙЧИВОСТИ ДВИЖЕНИЯ.

РАЗСУЖДЕНИЕ
А. ЛЯПУНОВА.

Изданіе Харьковского Математическаго Общества.

ХАРЬКОВЪ.

Типографія Зильберберга, Рыбная ул., д. № 25-я.

1892.

Динамика

материальной точки.
Основные законы движения.
Основные законы, на которыхъ основывается динамика прилашаются непосредственно только къ такимъ материальнымъ теламъ, въ изложеніи (линейные), которыхъ безконечно малы въ сравненіи съ единицей, котораго мы изобразимъ разстояніе Точка материальнаго тела наз. материальной точкой.
Безконечно малые элементы всякаго материальнаго тела мы рассматриваемъ обыкновенно какъ материальныя точки. Въ известную степень приближенія мы можемъ рассматривать какъ материальныя точки и конечныя те-

86950

А. М. ЛЯПУНОВ

ОБЩАЯ ЗАДАЧА
ОБ УСТОЙЧИВОСТИ
ДВИЖЕНИЯ

ОНТИ • 1935

Стеклов Володимир Андрійович

(1864-1926) механік. З 1919-1926 р. віцепрезидент АН СРСР. У 1887 закінчив Харківський університет, де навчався у О. М. Ляпунова . У 1889-1906 працював на кафедрі механіки в Харківському університеті, спочатку як асистент, потім приват-доцент (з 1891) і професор (з 1896). У 1893-1905 був викладачем теоретичної механіки Харківського технологічного інституту. У 1894 захистив магістерську дисертацію, а в 1902 — докторську дисертацію. У 1906 перейшов на роботу до Петербурзького університету. За його ініціативою організований при АН Фізико-математичний інститут (у 1921), директором якого він був до кінця свого життя. У 1926 ім'я Стеклова було присвоєно Фізико-математичному інституту, який у 1934 розділився на два інститути (один з них — Математичний інститут у Росії названо його ім'ям).

11742

Вн. Сибирский, К. М. Стеклов
1893 г.

281984

281984

МАТЕМАТИЧЕСКОЕ
ТОВАРИСТВО
№ 829

О ДВИЖЕНИИ

ТВЕРДАГО ТѢЛА ВЪ ЖИДКОСТИ.

Научное-Дослідк. Библиот.
БИБЛИОТ.
Лит. № 1872

В. А. Стеклов

ХАРЬКОВЪ.
Типографія Адольфа Дарре, Рыбиня, № 28.
1893.

2-й класс 77

В. А. Стеклов.

1868

Український Інститут
БІБЛІОТЕКА
№ 1868
X580
Математичних Наук

ОБЩІЯ МЕТОДЫ РѢШЕНІЯ

ОСНОВНЫХЪ ЗАДАЧЪ

МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ФИЗИКИ.

281984

Задача о распределении электричества. Основная задача гидродинамики.
Задача об установившейся температурѣ. Задачи Дирихле (метода К. Неймана) и Гаусса. Фундаментальныя функции и ихъ приложенія.

Изданіе Харьковского Математическаго Общества.

ХАРЬКОВЪ.
Паровая Типо-Литографія М. Зальцбергеръ и С-ва.
Гривна 1 рубль, 50 копѣекъ.
1901.

84

В. А. СТЕКЛОВ.

14. II. v
336
44

1934

ОСНОВНЫЕ ЗАДАЧИ

МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ФИЗИКИ.

509396

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

ИЗДАНИЕ
1901

1928
22629

116(28)

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧЕБНА
БІБЛІОТЕКА.

ПЕТЕРБУРГ.
1922.

58

61

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА при ХДУ
№ 116.

Синцов Дмитро Матвійович (1867-1946) - математик. У 1890 р. закінчив фізико-математичний факультет Казанського університету. З 1894 р. - приват-доцент кафедри чистої математики. З 1898 р. - доктор математики. У 1899-1903 рр. виконував обов'язки ординарного професора Катеринославського вищого гірничого училища, з 1903 р. - професор Харківського університету. В 1941-1944 рр. працював у Москві та Уфі в АН УРСР. У 1944 р. керував Науково-дослідним інститутом математики і механіки Харківського університету. Основні наукові праці стосуються геометричної теорії диференціальних рівнянь (теорії конексів), неголономної диференціальної геометрії. Є автором понад 250 праць. Працюючи в Харківському університеті, розробляв українську математичну термінологію. Д.М. Синцов багато років був головою Харківського математичного товариства. У 1938 р. його обрано депутатом Верховної Ради УРСР 1-го скликання від Харкова. Заслужений діяч науки України (1935).

Проф. Д. М. Синцовъ.

*Мистецтвами
Младшимъ Брауна
Давиду*

КАФЕДРЫ МАТЕМАТИКИ

ЧИСТОЙ и ПРИКЛАДНОЙ

ВЪ ХАРЬКОВСКОМЪ УНИВЕРСИТЕТѢ

за 100 лѣтъ его существованія (1805—1905).

- I. Очеркъ кафедры чистой математики.
- II. Математическій кабинетъ.
- III. Очеркъ кафедры прикладной математики.
- IV. Кабинетъ практической механики.

ХАРЬКОВЪ.

Типографія Адольфа Дарре. Московская улица, домъ № 19.
1908.

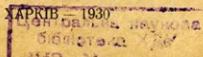
Проф. Д. М. СИНЦОВ

ЕЛЕМЕНТАРНИЙ КУРС
ИНТЕГРУВАННЯ
ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИХ РІВНЯНЬ

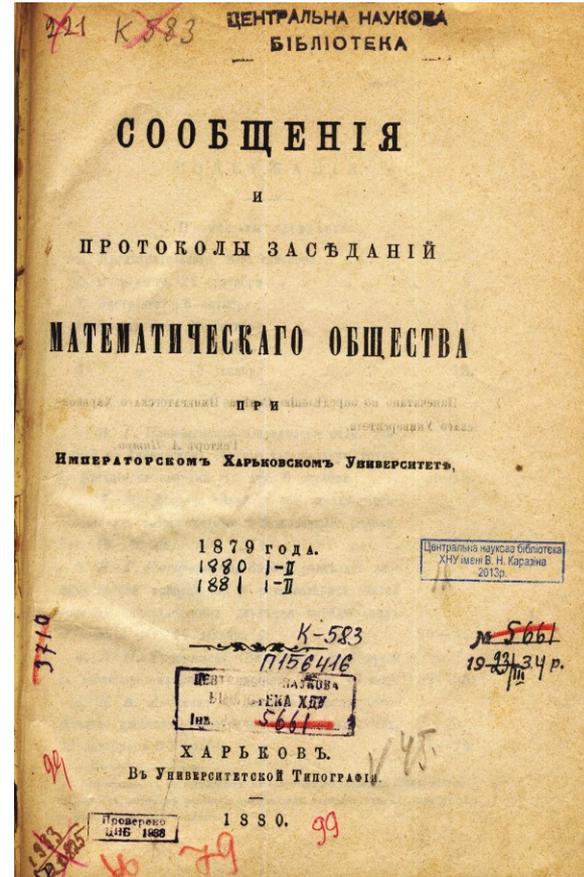
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОМИТЕТ
НАРКОМОСВИТИ УСРР ПО СЕКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
ДОЗВОЛИВ ДО ВЖИТКУ, ЯК ПІДРУЧНИК ДЛЯ ІНО

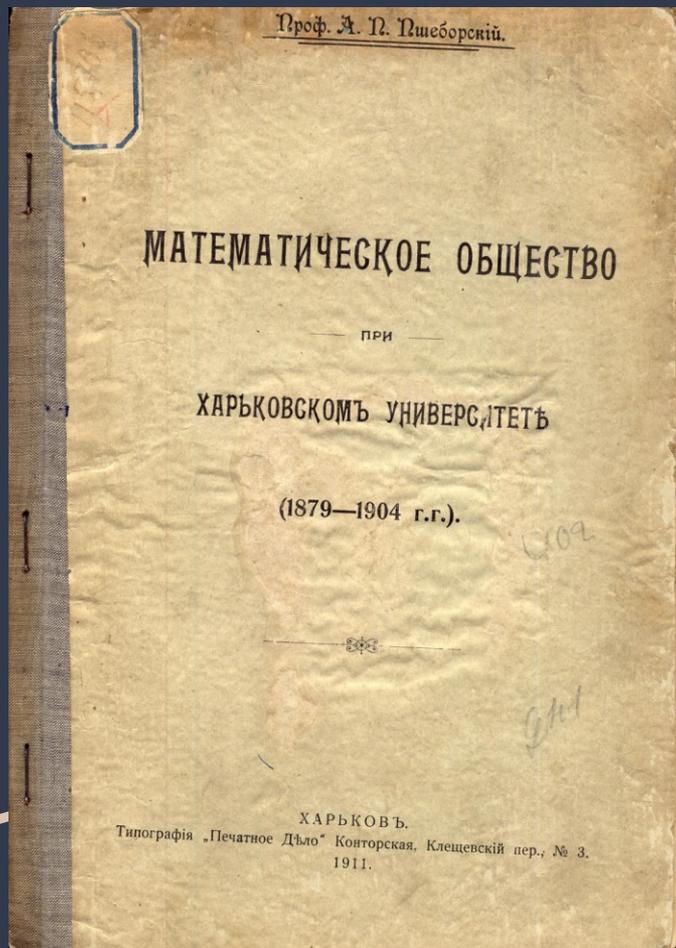

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Харківське математичне товариство
мало свій друкований орган
**"Сообщения Харьковскаго
математическаго общества"**
(до 1918 р. вийшло 60 випусків) і
підтримувало зв'язки з іншими
російськими і європейськими
математичними товариствами.

Пшеборский, Антон Павлович. Математическое общество при Харьковском университете (1879-1904 гг.) / Проф. А.П. Пшеборский. - Харьков : тип. "Печ. дело", 1911. - [2], 26 с.; 27.

Інтернет посилення:

- <http://kms.univer.kharkov.ua/>
- <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/>
- <http://kharkov.vbelous.net/kh-mat-s.htm>
- http://shron1.chtyvo.org.ua/Savchuk_Varfolomii/Vcheni_polskoho_pokhodzhennia_v_Kharkivskomu_matematychnomu_tovarystvi.pdf